

számára élethivatássá tegye azon kulturális, nyelvi és politikai szinten egyaránt értelmezhető cselekvési programot, amelynek elsődleges célja a diaszpórában élő és többféleképp messzemenően veszélyeztetett zsidóság létfeltételeinek tulajdonképpen megalapozása, kivívása és biztosítása lett. A történész bemutatja, hogy innen már csaknem egyes útt vezetett a cionista mozgalomhoz, azonban azt sem hallgatja el, milyen sok nehézség iktatódott még közbe addig a pillanatig, míg 1948-ban az „Alapító Atya” képmása alatt bejelentették Izrael állam megalakulását. E sok nehézség mérföldköve által szegélyezett hosszú és rögzött történelmi útnak jó néhány állomása – mint például Párizs és a nagyhatalmi politika, a Dreyfus-ügy tanulságai, a bázeli kongresszus – éppúgy szerepel ebben az áttekintésben, mint ahogy Herzl tendenciózus irodalmi alkotásai (*Az új gettó; A zsidó állam; Ósújországi*) is behatóan sorra kerülnek, végképp kevésbé ismert, ám a politikusit szervesen kiegészítő oldaláról mutatva be a feldolgozott személyiséget.

„Az életrajz a történelem személyes arca” – olvasható mottóként a Történelmi Életrajzok kötetének hátlapján. Ha ez a sorozat nem is minden darabjára igaz ebben a jelképesen ünnepélyes formában, a szubjektív félelmes hosszúságú huszadik századhoz időben közeledve kétségkívül egyre könnyebbé válik a törté-

nész dolga. Faktuális rekonstrukció tekintetében. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan nehezedik munkája felelősségteljeség szempontjából. Elmondható, hogy Novák Artilla kiválóan – azaz tárgyilagos hangnemben, egyszersmind mélyen emberien (egyéni/műveltségi/kulturális motívációk mentén ábrázolva) – oldotta meg feladatát, Theodor Herzl, a mi Herzl Tivadarunk részletező, összehatásában mégis szikár portréjának megrajzolását. A nagy férfiú biográfiája tulajdonképpen sok adattal, mégis szikáran, tömören, kivonatolhatóan: tudományos és „otthoni” olvasás során egyaránt jól használható formában áll előttünk.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(*Vince Kiadó, Budapest, 2002, 192 oldal, 1995 Ft*)

SALLAI GERGELY:

Az első bécsi döntés

Sallai Gergely a kitartó kutatás és az alaposág mellett szerencsére a történetírói körültekintés és hitelesség megvalósításán is legalább akkora odafigyeléssel fáradozik. Az első bécsi döntés előzményeiről, körülményeiről és eredményeiről írt könyve ezért a részletek tisztázásának szándékán túl egyben hírt ad egy eredményteli történelmi pálya kezdetéről

is. Jó érzékkel figyelt fel ugyanis arra, hogy az elmúlt évtizedek egysíkú ideológiai szemlélete okozta hamisításoknak és a térség népeinek alig enyhült érdeksérelmeinek ellensúlyozására olyan történeti munkák szükségesegek, amelyekben kijelölt, világos nézőpont alapján, de nem annak nevében, nem kinyilatkoztatva tárulnak fel az összefüggések. Különösen érvényes lehet a fent említett körülmétekintés, ha az első bécsi döntéshez hasonló (mikor is a trianoni trauma árnyékában politizáló magyar külpolitika első látványos revíziós sikerét könyvelhette el), utólag számtalanszor elhibáztak, néha egyenesen a nemzet jövőjét elhazárdírozónak, sőt háborús gyújtópontnak elkönnyvelt események hátterét igyekeznek felderíteni a történészek.

„A jelenből és a közelmúltból sokan sokféle kritikus kérdést tettek fel, vajon miért nem látták akkor, hogy ez Magyarország vesztét okozza. A választ a különféle kritikákra úgy kell megkísérelnünk megadni, hogy az eseményeket kizárólag a maguk történeti összefüggéseiben és a maguk időpontjában szemléljük.” A gyakorlatban ehhez alapos levéltári munka, a szomszéd országok forrásainak és szakirodalmának bőséges tárgyalása és hivatkozása ad alapot. Sallai jó arányérzékkel vázolja fel a két világháború közötti időszak külpolitikai kérdéseit, a magyar revíziós politika lehetőségeit és a fontosabb elképzeléseket, a cseh-

szlovákiai magyarok helyzetét és képviselőjük kényszerpályáját. Sallai Gergely nézőpontja világos. Szerinte a korabeli Magyarország számára nem kínálkozott más külpolitika a revíziós törekvéseken alapulón kívül. A korábban említett ideológiai sarkításokat cáfolva próbálja megmutatni, hogy az általa tárgyalt korszak revíziós politikája meghatározóan mértéktartó és körültekintő, a realitásokat és az ország szuverenitását szem előtt tartó volt. Vagyis (hogy vulgarizáljuk a mondanivalót) nem vérgőzös, bosszúszomjasan elvakult csörtetésnek, hanem a körülményekhez (a nyugati nagyhatalmak felemás, valamint Németország fenyegető törekvéseinek baljós erőterében lavírozva) alkalmazkodni próbáló lépések eredményének láttatja a címadó döntéshez vezető utat.

Ki kell emelni, hogy az olvasó betekintést (és így nagyobb rálátást) kap a korabeli cseh, szlovák (nem véletlen a különírás, hiszen a szlovák autonómia kérdésének, valamint a csehszlovák állam berendezkedése és közállapota elemzésének fontos szerep jut a munkában) és helyenként más szomszédos államok politikai viszonyainak boncolgatása, miközben a szerző igyekszik megcsontosított történelmi állításokat cáfolni (például a csehszlovákiai magyarság az államot aláásó szeparatizmusának vádját). Mindez segíthet tisztázni a félreértéseket és (némi optimizmust

megengedve) oldani a slamos vagy rossz szándékú történelmi ítéletek nyomán keletkezett ellentéteket, amivel kapcsolatban a szerző is kifejezi reményét könyve bevezetőjében.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(*Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 296 oldal, 2280 Ft*)

NORBERT ELIAS:

A németekről

2002-ben az Európa Kiadó gondozásában jelent meg Valery Giscard d'Estaining tollából az a franciákról szóló esszé, amely a francia nép elmúlt kétszáz esztendejét elemzi elsősorban politikai, szociológiai szempontok alapján. Az 1974 és 1981 között hazája elnökeként megismert államférfi töprengései bár a múltból merítenek, mindvégig szem előtt tartják a jövőt is, mégpedig a közös európai sors jegyében. Az európai-ság különös hangsúlyt kap, hiszen Giscard d'Estaining-t 2002-vel az Európai Konvent elnökének választották, ama szervezetének, amely a közös európai alkotmány létrehozásán munkálkodik.

A franciák mellett hasonló történelemformáló szerepet tudhatnak magukénak a németek. Németország sorsának elemzése és megértése ugyanúgy, mint a franciáké, nem

megkerülhető azok számára, akik a közös Európa erővonalait igyekeznek felvázolni. Bár Norbert Elias tanulmányai még nem tartalmazzák ezt az igényt, fontos előkészítő munkát foglalnak össze. 1960 és 1985 között megjelent tanulmányokat olvashatunk egy olyan szociológustól, aki a huszadik század szemtanújaként írt és kutatott. A német újraegyesítés előtt, egy olyan időszakban keletkeztek ezek az írások, amelyben a múlt feldolgozatlansága és az akkori Német Szövetségi Köztársaság társadalmi problémái nem tették megalapozottá, hogy a jövőről előremutató változások mentén vélekedjenek.

Furcsa felismerés, de az 1980-as évek elején az NSZK politikai meghatározottsága oly mértékben nem függetlenedett a hidegháborútól, hogy nyoma sem volt még tervezésnek, és maga Elias is aggódó hangon zárja gondolatait. Mai szemmel azonban a sorra egymásra épülő fejezetek közül a zárófejezet aggodalmi más szempontból vetnek fel kérdéseket. Vajon szükségszerűen következett-e a német újraegyesítés a német társadalmi folyamatokból, avagy erre egy nagyobb külső összefüggés részeként került sor? Ha pedig az utóbbi összetevőknek nagyobb szerepet tulajdonítunk, úgy vajon hogyan alakultak tovább azon társadalmi viszonyok, amelyek a nyolcvanas években még válsághelyzettel fenyegettek?